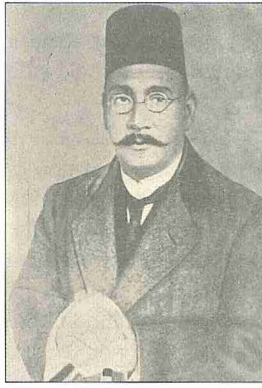

HÂFİZ İBRÂHİM

(حافظ إبراهيم)

Muhammed Hâfız
b. İbrâhîm Fehmî
(1871-1932)Nil şairi olarak tanınan
Mısırlı edip.Hâfız
İbrâhîm

Mısır'da Deyrût beldesinin yakınlarında Nil nehri sahillerine demir atmış bir gemide dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda doğum tarihi için 1869, 1870 ve 1872 yılları da verilmektedir. Annesi Türk asıllı olan Hâfız'ın babası İbrâhîm Fehmî burada bir köprü yapımı dolayısıyla mühendis olarak çalışıyordu. Hâfız henüz dört yaşında iken babasını kaybetti. Daha sonra annesiyle birlikte Kahire'ye dayısının yanına gitti. Burada çeşitli mekteplerde okuduktan sonra 1887'de dayısının işi dolayısıyla taşındıkları Tanta'da Ezher usulünü uygulayan Ahmedî Camii'ne devam etti. Bu sırada eski ve yeni edebiyat üzerine arkadaşlarıyla tartışmaya girmesi dikkat çekti. Kuvvetli hafızası sayesinde klasik ve modern edebiyatla ilgili pek çok meseleyi tahlil edebiliyordu. Düzensiz bir hayatı olan Hâfız bir ara avukatlık mesleğine yöneldi ve diplomasız olarak bir yıl kadar bir avukatlık bürosunda çalıştıktan sonra bu mesleği terkedip Kahire'ye döndü ve el-Medresetü'l-harbiyye'ye girdi. 1891'de teğmen rütbesiyle buradan mezun olunca Vizâretü'l-harbiyye'de görev aldı ve yaklaşık üç yıl burada çalıştı. Bir yıl kadar Vizâretü'd-dâhiliyye'ye bağlı emniyet teşkilâtında bulunduktan sonra tekrar Vizâretü'l-harbiyye'ye döndü. 1896'da Sudan'da çıkan bir isyanı bastırmak üzere görevlendirilen askerî birlikle oraya gönderildi. Hâfız, Sudan'dan Muhammed Abdüh'a bir mektup göndererek kendisini bu ortamdan almasını istediysede bir sonuç elde edemedi. Bu arada Sudan'daki Mısır ordusu içinde başını kendisinin çektiği bir grup subayın isyan etmesi üzerine önce ordudan uzaklaştırıldı, ardından emekliye sevk edildi. Mısır'a döner dönmez düşüncelerini *el-Ehrâm*'da yazmak istedi. Buna imkân bulamayınca Mısır'ın içtimâî ve siyasî açıdan ıslahına çalışan Mustafa Kâmil, Said Zağlûl ve Kâsım Emîn gibi kişilerle yakınlık kurarak hedefini gerçekleştirme gayret etti. Muhammed Abdüh gibi ıslahatçı şahsiyetlerle ve halkı bilgilendirmek isteyen gruplarla birlikte çalışmaya ve fikirlerini halka duyurmaya başladı. Geçim sıkıntısı artınca bir iş bulabilme ümidiyle Abdül-

hamid'i öven şiirler kaleme aldı. Nihayet 1911 yılında Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'nin edebiyat bölümüne müdür tayin edildi. Bundan sonra özellikle siyasî ve içtimâî muhtevalı şiirler yazmadı; yıllar sonra kaleme aldığı bu tür şiirlerin çoğunu da işini kaybetme korkusuyla açığa vurmadı. 1932 yılında bu görevden emekliye ayrıldı ve aynı yılın temmuz ayında vefat etti.

Hâfız İbrâhîm'in kendine örnek aldığı kişilerden biri Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'dir. Bununla beraber düzenli bir eğitim görmediği ve maddî sıkıntı içinde yaşadığından genel kültür ve yabancı dil öğrenimi açısından ne Bârûdî'nin ne de çağdaşlarının seviyesine ulaşabilmiştir. Küçük yaşta yetim kalması, Bârûdî ve Ahmed Şevki gibi aristokrat bir ortamdan gelmeyişi, Arap edebiyatının klasik eserlerini de okumuş olmasına rağmen onların sanat düzeyine yükselmesine engel olmuştur. Hâfız'ın şahsiyetinin teşekkülünde o günkü Mısır'ın bozuk sosyal çevresinin önemli bir payı vardır. Bir taraftan dönemin seçkin simalarıyla birlikte olsa da kendisi gibi güçlkle geçinebilen kimselerle bir arada yaşaması şiirine de yansımıştır.

Hâfız, bir şair olarak klasik şiirin bütün temalarını işlediği gibi ayrıca şiire içtimâî ve siyasî muhteva kazandırmakta hem Bârûdî hem de Ahmed Şevki'yi geçmiştir. Klasik temalarda genellikle başarılı olmakla beraber bazı türlerde, meselâ methiye-de zayıftır. Çünkü bu tür şiirlerinde iş bulma ümidiyle gerçek duygularını yansıtmıştır. İçinden geldiği gibi yazdığı zamanlarda mükemmel methiye örnekleri de vermiş, mersiyede ise "risâ şairi" olarak anılacak derecede başarı göstermiştir.

Genelde istikrarsız bir hayat süren Hâfız istikrarlı döneme girdikten sonra İslâm'ı, Arap dilini, Doğu'yu ve Doğu'nun değerlerini savunmuştur. Arap dili hakkında çok hassas olan Hâfız'ın, Kahire Temyiz Mahkemesi hâkimi Welmour Sel-

den'in halk Arapça'sının edebî bir dil olarak da kullanılmasını teşvik ettiği *el-Arabiyyetü'l-mahalliyye fi Mısır* adlı eserini yayımlaması üzerine Selden gibi şahsiyetlere karşı hissiyatını ortaya koyduğu "el-Lugatü'l-Arabiyye" adlı kasidesi meşhurdur (Nezîr M. Hikmetî, s. 123-125).

Akıcı bir üslûba sahip olmakla birlikte kelimelerin seçiminde zorlanan Hâfız'ın çağrışımları da zengin değildir. Bunda yabancı edebiyatlara yeterince vukufu bulunmamasının etkisi olmalıdır. Hayal dünyası da zayıf olan Hâfız'ın şiirini klasik şiirden ayıran en önemli özellik vatan ve sosyal muhtevalı şiirleridir. Hâfız bütün bu eksik taraflarına rağmen, özellikle arasında yaşadığı halkın duygularını ve dertlerini yansıtan sosyal temalı şiirleriyle çağdaşları İsmâil Sabrî, Halîl Mutrân ve Ahmed Şevki gibi şairler arasında Arap şiir tarihinde seçkin bir yer edinmiştir.

Eserleri. 1. *Divânü Hâfız*. Divanını ilk olarak şairin kendisi, gazetelerde yayımlanan ve arkadaşlarının hafızalarında bulunan şiirlerine dayanarak üç cüz halinde bir araya getirmiş ve son cüz 1911'de neşredilmiştir. Daha sonra Ahmed Ubeyd, Hâfız'ın bu divanında yer almayan bazı şiirlerini de yayımlamış ve her iki yayındaki şiirler 1934'te Mektebetü'l-Hilâl tarafından bir ciltte toplanarak tekrar basılmıştır. Divan, Mısır Vizâretü'l-maârif'inin teklifiyle Ahmed Emîn tarafından Ahmed ez-Zeyn ve İbrâhîm el-Ebyârî'den de istifade edilerek tekrar yayımlanmış (Kahire 1937), son olarak da 1969'da iki cilt halinde basılmıştır. 2. *Leyâlî Saîfîh* (Kahire 1906). Muhammed Abdüh'un tesirinin açıkça görüldüğü bu eserde Hâfız Mısır edebiyatı, toplumu ve Mısır'ın siyasî durumu hakkındaki görüşlerini "makâme" tarzında ele almaktadır. 3. *Ömeriyyâtü Hâfız*. Hz. Ömer'in menkıbevi hayatından ve ahlâkından söz eden manzume ilk defa Kahire'de yayımlanmış (1918), daha sonra Mustafa ed-Dimyâtî tarafından önce *Zikrâ Hâfız*, ardından *el-Kaşidetü'l-Ömeriyye* adıyla şerhedilmiş ve basılmıştır (Kahire 1933). 4. *el-Bü'esâ'*. Victor Hugo'nun Türkçe'ye *Se-filler* adıyla tercüme edilen *Les misérables* adlı romanının kısmî tercümesi olan eser iki cilt halinde neşredilmiştir (Kahire 1903). 5. *el-Mûceze fi'l-iktisâdî-siyâsî*. Fransız Paul Leroy-Beaulieu'den Halîl Mutrân ile birlikte yaptıkları bir tercüme olup beş cilt halinde basılmıştır (Kahire 1913). 6. *Küteyyibün fi't-terbiyeti'l-evveliyye*. Fransızca'dan çevrilen iki ciltlik bir eserdir (Kahire 1912).

BİBLİYOGRAFYA :

Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 57-71; Zirikî, *el-A'lâm*, VI, 304-305; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mû'ellifîn*, IX, 168-171; Ömer Ferruh, *el-Minhâc fi'l-edebi'l-'Arabî ve tarihîh*, Beyrut 1380/1960, I, 127-131; Abdülazîz el-Mekâlîh, *'Amâli-ka 'inde ma'la'i'l-karn*, Beyrut 1988, s. 9-43; Şevki Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyü'l-mu'âşır fi Mısr* [baskı yeri yok] 1979 (Dârü'l-Maârif), s. 100-110; Sibâî Beyyûmî v.dğr., *el-Edeb ve'n-nuşûs*, Libya 1982, s. 310-318; Ahmed Ubeyd, *Zikra's-şâireyn: Şâ'irü'n-Nîl ve Emîrû's-şu'arâ*, Beyrut 1405/1985; M. Abdülmün'im Hafâcî, *el-Edebü'l-'Arabîyyü'l-hadîs*, Kahire 1985, s. 92-113; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmî' fi târîhi'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1986, s. 136-151; Ahmet Savran, *19. Yüzyıl Osmanlılar Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Erzurum 1987, s. 161-169; Nezir M. Hikmetî, *el-Fuşâh fi muvâceheti'l-tehaddiyât* [baskı yeri yok], 1991, s. 123-125; Zekî Mübârek, *Hâfîz İbrâhîm*, Beyrut 1411/1991; Abdülhamîd Sind el-Cündî, *Hâfîz İbrâhîm: Şâ'irü'n-Nîl*, Kahire 1992; Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* [baskı yeri ve yılı yok], s. 504-507; Abbâs Mahmûd el-Akkâd, *Şu'arâ'ü Mısr*, Kahire, ts., s. 8-20; "Dîvânü Hâfîz", *el-Hilâl*, X, Kahire 1901-1902, s. 129-130; Selâme Mûsâ, "Hâfîz İbrâhîm", a.e., XXXII (1924), s. 627-638; "Sâ'atün ma'a Hâfîz Bek İbrâhîm", a.e., XXXVI (1928), s. 906-910; Abdülazîz el-Beşerî, "Beynî ve beyne Hâfîz İbrâhîm", a.e., XLVI (1937), s. 257-261; Mustafa Sâdık er-Râfî, "Hâfîz İbrâhîm", *el-Muktefâf*, LXXXI/3, Kahire 1932, s. 266-276; Halîl Merdem Bek, "Ma'a Hâfîz İbrâhîm", *MMlADm*, XXXI/3 (1956), s. 353-370; XXXI/4 (1956), s. 529-543.

HÜSEYİN YAZICI

HÂFİZ İBRÂHİM DALLIU

(1878-1952)

Arnavut asıllı ilim adamı
ve müfessir.

Tiran'da doğdu. Babasının adı Mustafa'dır. Tiran'ın tanınmış kültürlü ailelerinden birine mensup olan Hâfîz İbrâhîm ilk ve orta öğrenimini Tiran'da tamamladı. Bu arada Osmanlıca ve Arapça öğrendi. Ardından tahsil için İstanbul'a gittiysede iki yıl sonra maddî sıkıntı yüzünden memleketine döndü. Arnavut isyanı dö-

Hâfîz
İbrâhîm
Dalli

neminde yetişip kendi bölgesinin önde gelenlerinden biri olmasına rağmen kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.

Tiran'da ilk olarak Arnavutça tedrisat yapan okula öğretmen tayin edilen Hâfîz İbrâhîm, bilhassa kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi hususunda faaliyet gösterdi. 1909 yılının sonlarına doğru Arnavutluk halkı için kurulmuş olan İlbasan'daki öğretmen okulunda görev yaptı. 1908'de Manastır (Bitola - Makedonya), 1909'da İlbasan ve 1920'de Luşnyî (Lushnjë - Arnavutluk) kongrelerine katıldı. 1912'de Arnavutluk'un bağımsızlığının ilânında da etkili olan Hâfîz İbrâhîm'in, 1924-1926 yılları arasında Tiran'da çıkan haftalık *Dajti* adlı derginin sorumlu başyazarlığı görevini yürüttüğü görülmektedir.

1910'dan itibaren döneminin fikrî cereyanlarına karşı çıktığı için değişik zamanlarda hapsedildi. Arnavutluk Kralı Ahmet Zogu devrindeki İtalya istilâsı esnasında ve özellikle Enver Hoca döneminde kaleme aldığı yazıları sebebiyle tutuklandı, yazılarını neşreden yayınevleri kapatıldı. Enver Hoca'nın komünist iktidarı zamanında mahkûmiyeti bittikten sonra Tiran'da vefat etti.

Hâfîz İbrâhîm, Arnavut aydınlarının önde gelenlerinden biri sayılmaktadır. Eğitim, din, siyaset ve kültür alanlarında etkili faaliyetlerde bulunmuş, bir yandan okullarda görev yaparken öte yandan Kur'an tercüme ve tefsir çalışmalarını sürdürmüştür. *Dajti* dergisinin kurucularından biri olan Hâfîz İbrâhîm dönemindeki aydınları bu dergi etrafında toplamaya çalışmıştır. Arnavut halkına ait etnik bölgelerin birleştirilmesi için mücadele etmiş ve bu sebeple geniş bir çevre edinmiştir. Bu arada Osmanlı parlamentosunda milletvekili olan Hasan Pritstina ve kültür çevrelerinin meşhurlarından sayılan Mûsâ Maçi, Hâfîz Ali Korça, İsmâil Ndroçi, Hasan Vogli, Müslim Lagami, Norbert Yoki gibi kişilerle münasebet kurmuştur. Arapça, Türkçe ve muhtemelen Farsça'ya da vâkıf olan Hâfîz İbrâhîm eserlerinde, toplumu yaşadığı dönemin kültürel değerlerine bağlı kalarak ilerletmeyi amaçlamıştır. İsmâil Bardhi tarafından Hâfîz İbrâhîm'in hayatı, eserleri ve ilmî kişiliği konusunda bir doktora tezi hazırlanmaktadır.

Eserleri. Hâfîz İbrâhîm'in en önemli eserleri *Ajka e Kuptimevet të Kur'ani Qerimit* (Kur'an-ı Kerîm meâllerinin özü) adlı Arnavutça tercüme ve tefsir çalışması-

dır (Tiranë 1929). Kur'an-ı Kerîm'in başından Tevbe süresinin 16. âyetine kadar devam eden 1572 sayfa hacmindeki eser bu dilde yazılmış ilk tefsir kitabıdır. Müellifin hepsi Tiran'da basılmış diğer eserleri de şunlardır: *Texhvidi* (Tecvid [1921]); *E Lemja e të Madhit Profit dhe Jeta e Tij* (Ulu Peygamber'in doğumu ve hayatı [1934]); *Dhuntie Ramazani* (Ramazan'ın verdikleri [1935]); *Mësimje Teorike dhe Praktike të Moralit Islam* (İslâm ahlâkına ait teorik ve pratik dersler [1935]); *Libri i së Falmes* (Namaz kitabı [1937]); *Një Broshurë mbi Degat e Imanit* (İman esaslarına ait bir broşür [1939]); *Besimi i Muslimanëve* (Müslümanın inanç esasları) [1942]; *Ç'është Islamizma* (İslâm nedir? [ts.]); *Udhë Muhammedane* (Muhammed'in yolu [ts.]); *Hadithi Arbain* (Kırk hadis [ts.]); *Patriotizma në Tiranë* (Tiran'da vatanperverlik [ts.]); *Grenxat e Kuqe të Tiranës* (Tiran'ın kızıl arıları [ts.]); *Dokrrat e Hinit* (Kül budalalıkları [ts.]); *Një Andërr e Ime* (Bir rüyan). Son eserin yazma bir nüshası İsmâil Bardhi'nin özel kütüphanesinde bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Arnavutluk'taki komünist rejim yüzünden bu eserlerin bir kısmının Belçika, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlandığı söylenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Disa Fetar Patriot Musliman Shqiptarë (nşr. Albanian Islamic Center, Harper Woods), Michigan 1993, s. 90-101; Hysni Myzyri, "Hafiz Ibrahim Dalli për Përhapjen e Mësimet Shqip në Etapën e Fundit të Rilindjes", *Feja, Kultura dhe Tradita Islame ndër Shqiptarët*, Prishtinë 1995, s. 405-410; Feti Mehdii, *Përkthimet e Kur'anit në Gjuhën Shqipe*, Üsküp 1996, s. 21-30; a.mlf., "O Albanskim Prevodima Kur'ana", *Analë Gazi Husrevbegove Biblioteke*, V-VI, Sarajevo 1978, s. 241-242; Sinan Tafaj, "Veprimtaria Atdehtar e Ibrahim Dalliut si Mësues, Vjershëtar e Publicist", *Revista Pedagogjike*, sy. 3, Tiranë 1984, s. 123-130.

ISMAIL BARDHI

HÂFİZ KEMAL

(1882-1939)

Daha çok
gazel ve mevlid okuyuşu ile tanınan
Türk hânenesidir.

21 Temmuz 1882'de İstanbul Şehremini civarında Tatlıkuyu'da doğdu. Bu sebeple Tatlıkuyulu Hâfîz Kemal olarak da tanınır. Babası saraç Âgâh Efendi'dir. Tiz, parlak ve geniş oktavlı sesiyle kısa zamanda mûsiki çevrelerinin dikkatini çekti. 1900'lerden itibaren şöhret kazanmaya başlayan Hâfîz Kemal, dönemin en